

LUIZEN, KOU EN HONGER

Zondags 16 april 1944 stond ik 's morgens om half acht op. Ik kleepte me aan en begon, niets vermoedend, aan mijn ontbijt. Het was een stralende dag. Plotseling werd er met kracht op de voordeur gebonsd en acht man van de veldgendarmeerie stormden ons huis binnen. Ik moest mijn Ausweis tonen, werd gearresteerd en weggevoerd. Mijn vader kon me nog mijn blauwe regenjas toewerpen.

Ik werd naar een verzamelplaats in Beverwijk gebracht, hoek Hoflanderweg, nu café Sport. Vierhonderdvijftig man hadden ze te pakken uit Velsen en Beverwijk, en uit Uitgeest Piet Besse, Nick Heijnes en Nic Ursem. Hans Lubbers, mijn overbuurjongen, slechts 18 jaar oud, zag ik staan. We werden in overvalwagens geduwd en bij hotel De Prins bij de Velserpont, dat toen een bioscoop was, weer uitgeladen. 's Middags om circa één uur moesten we lopend naar het station Beverwijk. We stonden steeds onder zware bewaking; er was geen ontkomen aan. En dan te bedenken dat je nooit van je leven een vlieg kwaad had gedaan.

We kregen een kampnummer en werden op transport gesteld naar Amersfoort, waar we rond vier uur arriveerden. In de 'Rosengarten', werden we verzameld, kaal geschoren en kregen we onze huisvesting te zien, barakken met stapelbedden van driehoog. Een ellendige tijd brak aan. Bij nacht en ontij moesten we op appèl verschijnen - en vraag me niet hoe het daar toeling. Taferelen speelden zich af! In Amersfoort wemelde het van het ongedierte. Al snel zaten we onder de luizen, vreselijk!

Op 8 juni 1944 werden we 's morgens om vier uur gewekt. Onze bewakers begeleidden ons vloekend en scheldend over de Laan 1914 naar de treinen, waar we als het ware ingeschopt werden. Als beesten werden we behandeld. Gefluisterd werd dat we naar Wesel (vlak over de grens) in Duitsland zouden gaan, doch we kwamen in Skopau, in het oosten van Duitsland terecht. Hier was een enorm groot *Lager* (kamp), waar alle nationaliteiten verzameld waren: Russen, Hongaren, Belgen, Fransen, Italianen.

De groep werd in drieën gesplitst en ik kwam, met een aantal anderen, terecht in Bölen, ongeveer 15 km vanaf Leipzig, in welk kamp we zes maanden verbleven. De toestand hier was erbarmelijk. Het kamp lag in een dal en de hoge berg bij dit dal heette De Kipe. Bij zware regenval bleef het water in het dal staan, waar we dan tot aan onze buiken moesten doorwaden. Reservekleding om ons te verschonen hadden we niet; dus je was gedwongen in de natte en vuile kleding te blijven lopen. Er was één kraan, doch deze was een eind van het kamp verwijderd en hieruit kwam alleen wat roestig water. Voor de overnachting waren wat schamele hutjes van hard-

Relaas van Frans Hommes, gearresteerd tijdens de razzia van 16 april 1944 te Beverwijk

F. Hommes

board getimmerd. We sliepen in kartonnen dozen met wat stro. Dekens waren er niet: in de wintermaanden krepeerden we van de kou.

We zaten daar met zo'n achthonderd man. Onafgebroken kwamen er wagons met puin uit de gebombardeerde steden aan, die wij moesten lossen. Het vroom dat het kraakte, je had geen enkele beschutting en bij de harde noordoostenwind gebeurde het meermalen dat een van de jongens bezweek. Die werd dan weggesleept. Meestal was hij al stervende en als dit nog niet het geval was, volgde de dood snel. Je zag hem niet meer terug.

Honger is erg, doch de luizenplaag was onbeschrijflijk. Die vraten ons lichamelijk en geestelijk op. Ze zaten over je hele lijf en wassen kon je je niet. Ook was mijn been door de luizenplaag geïnfecteerd. Ik kan me nu nog nauwelijks voorstellen dat ik vijftien maanden in dezelfde kleren ongewassen heb rondgelopen. Een varkenshok ruikt niet aangenaam, doch bij ons waren er voor de stank geen woorden te vinden. De latrine bestond uit een balk, met daaronder een kuil. Deze kuil werd ook wel gebruikt als strafmaatregel, waarbij de gestrafte in de kuil moest 'hinliegen und aufstehen'. Verschonen was er niet bij, zodat de gestrafte gedoemd was in de vieze kledij te blijven rondlopen, hetgeen de lucht in ons hutje nog meer vertroebelde.

Het kamp was één grote besmettingshaard. Praktisch ieder had bloed-dysenterie. Op weg naar de latrine kon menig een het niet meer houden. De kleding plakte aan je en werd praktisch één met je vel. Bij ziekte of zeer - maar dan moest je er wel heel erg aan toe zijn - ging je naar een soort Rode Kruis, dat in het kamp gevestigd was; doch dit was een lachertje en stelde niets voor. Wonden werden verbonden met wc-papier, ontsmettingsmiddelen waren er niet. Je had heel veel mazzel als je één dag ziekenbarak kreeg en even kon bijkomen van het zware loswerk. Trouwens, het Nederlandse Rode Kruis heeft het wel laten afweten. We kregen nooit wat. Dit was wel anders bij de Fransen, Belgen, Noren en Denen.

Iedere morgen stonden we om half vijf op, want om kwart voor vijf was het appèl. Je nummer werd dan afgeroepen. Eén keer heeft mij het ongeluk getroffen dat ik te laat op het appèl verscheen. Ik werd vreselijk afgetaigd, waarbij mijn schouderblad in elkaar werd geslagen. Hiervan heb ik nu nog dagelijks last. Het beroerde was dat wij in een betrekkelijk klein kamp zaten, waar de Duitsers je scherp in de gaten konden houden. In de grote kampen, waar 2000 à 3000 man onderdak hadden, was het overzicht wel eens zoek.

In januari/februari 1945 werden we van De Kipe overgebracht naar kamp Alpenrose - weer zo'n mooie naam! De houten barakken waren daar iets gunstiger, doch van de honger en de luizen waren we niet verlost. Het werk

werd zwaarder, het eten slechter. Door honger gedreven ging je op strooptocht uit, waarmee je een enorm risico nam. Werd je gesnapt, dan werd je zo vreselijk gemarteld dat de dood er meestal op volgde. Velen bezweken van de honger, onder anderen drie jongens van Rumping, Jopie Duin, Piet de Bie en een jongen van Clifford. Piet Bon, een lotgenoot van me, werd gesnapt. Hij is vreselijk geslagen, waarbij zijn geslachtsdeel van zijn lichaam werd gehakt. Ontstellend geleden heeft die jongen. Toen er aardappelen waren gestolen moesten we een dag en een nacht in de sneeuw in de koude noordoostenwind staan, zonder eten en drinken.

Onder ons waren ook Russen, die wel eens een vuurtje maakten waarin gestolen *Pellkartoffeln* werden gegooid. Als ze je goed gezind waren mocht je hier een beetje warmen en kreeg je de schillen, waar we gek op waren. Op zekere avond ging ik op roof uit en kroop door de versperring heen naar het kolenveld. Een levensgevaarlijke onderneming maar door de honger zag je de risico's niet meer. Bij de aardappelkuil aangekomen liet ik snel wat aardappels in mijn broek glijden, waarvan ik de pijpen had dichtgebonden. Plotseling hoorde ik iemand op laarzen aankomen en ik dacht: 'Frans, dit betekent de dood voor jou!' Ik zat als versteend. De betreffende persoon bleek – oh wonder – een vrouw te zijn. Ze zei: 'Wees maar niet bang, ik ben geen Duitse, maar een Russische. Ik heb je hier al eens eerder gezien, doch durfde nooit naar je toe te komen. Kom gerust om de twee of drie avonden. Ik weet wel aan brood te komen, we hebben genoeg in de keuken.' Ze vertelde dat ze uit Stalingrad kwam en door de Duitsers was meegenomen. Haar hele familie was uitgemoord. Deze Russische meisjes werden gebruikt door Duitse soldaten, die voor een rustpauze terugkwamen van het Oostfront.

Hoe ik het aandurfde om daar 's nachts naartoe te gaan, kan ik nu nog niet verklaren. Vertroebelde de honger mijn geest? Ze stal het brood voor me in de keuken van de moffen. Ik deelde dit met Theo van Duivenvoorde. Zij nam een enorm risico en ze zei wel eens: 'Als je me een week mist moet je er maar van uitgaan dat ik gegrepen ben, doch als ik de bevrijding mag beleven, ga ik met je mee naar Nederland.' Ze heette Natascha. Zes weken heeft dit geduurd, daarna heb ik haar niet meer gezien.

We werden weer overgeplaatst, en te werk gesteld bij de spoorwegen. Het puinruimen was zwaar werk, doch het slepen met de zware spoorbielzen met een lengte van 6 à 8 meter betekende een enorme ondermijning van je lichaam, dat toch al op instorten stond. Ik kreeg een abces aan mijn been, dat vreselijk pijnlijk was. Omstreeks nieuwjaar 1944/45 was ik wel gedwongen naar de ziekenbarak te gaan. Dit betekende meestal het eindstation en je stelde het zo lang mogelijk uit. Ook Henk Veen uit Haarlem lag daar

op zijn dood te wachten. Mijn been was vreselijk opgezwollen en ik realiseerde me nog wel dat hieraan iets gedaan moest worden. Ik wist een stuk blik te bemachtigen, waar we met een steen een scherpe punt aan slepen. Ik vroeg aan Henk of deze het abces wilde doorsteken. Henk, met zijn toch al zwakke gezondheid, verzamelde al zijn moed, vroeg of ik op mijn buik wilde gaan liggen en stak de scherpe punt in het abces. Ik brulde van de pijn en de etter spoot tegen het plafond. Ontsmettingsmiddelen hadden we niet. Er werd een vieze lap omheen gedraaid. Ondanks de hevige pijn en koorts, die wekenlang duurde, bleef mijn been intact. In het Rode Kruis-ziekenhuis in Beverwijk heb ik na de oorlog moeten vernemen dat ik mijn been kwijt geweest zou zijn als die moedige Henk er niet was geweest. Ik kon weer snel aan het werk, nu bij de zsw-Werke, waar synthetische benzine en rubber werden gemaakt voor de vliegtuigindustrie. Dagelijks liepen we daar naartoe, één uur heen en één uur terug, ik met mijn zieke been. Op de terugweg werden we gedwongen te zingen – en dan te bedenken dat je leven een aaneenschakeling was van verschrikkingen!

De bevrijding stond voor de deur. Het geschut van het Amerikaanse leger, dat net een onweer leek, kon je horen. Theo van Duivenvoorde, mijn kameraad met wie ik alle lief en leed deelde en die tegenover me lag, vroeg me: 'Zouden we nu echt bevrijd worden, Frans?' Aan de moffen konden we het al merken; ze waren mak geworden. Ze wisten natuurlijk meer dan wij, doch lieten niets los. Ik zeg tegen Theo: 'We knijpen ertussen uit.' Tegen de ochtend maakten we een gat in de versperring en kropen hieronderdoor. We hielden ons schuil in een droge sloot totdat het licht begon te worden. In het dorp, waar we aankwamen, hingen uit alle ramen witte vlaggen. Met z'n tweeën zaten we daar op het pleintje onder een boom, midden in het dorp. Er kwam een vrouw naar ons toe, die een stapel bruine boterhammen met spek bracht. Wat een lekkernij! Poeslief waren de Duitsers ineens voor ons.

Enigszins bijgekomen trokken we weer verder en stopten bij een spoorlijn, waar van bielzen en prikkeldraad een enorme versperring was aangebracht. De Duitsers hadden materiaal, doch waarmee de Amerikanen tevoorschijn kwamen was ongelooflijk. Er kwam een kanjer van een Amerikaanse tank op de versperring af en schoof de enorme stapel bielzen als luciferhoutjes van de spoorlijn. We stonden te juichen en te huilen van blijdschap. Het duurde enkele uren voordat het gigantische leger, dat maar een onderdeel van het geheel was, voorbij was. Een ordonnans met een paar MP'ers stopten, waarvan één naar ons toe kwam en zei: 'Vanaf nu staan jullie onder Amerikaanse bescherming. De Duitsers zijn verplicht jullie onderdak en eten te geven en hebben jullie hierbij problemen, dan moe-

ten jullie dit direct melden bij de eerste de beste Amerikaanse post.' We kregen een stapel bonnen waarmee we overal terecht konden, ook bij het leger.

We zagen er nog steeds vreselijk vies en verwaarloosd uit en besloten naar een Rode Kruis-post te gaan. We liepen een pad af naar de betreffende post en er kwam een Duitse officier op ons af. We schrokken ons dood. Later bleek dat er nog meer van dat gespuis in huis zat. Ze waren echter gevangen genomen door de Amerikanen. We werden direct aangesproken door enkele Duits sprekende Amerikanen, waarvan de één een arts was. Die man keek ons vreselijk meelijwekkend aan. We waren ook broodmager en zaten nog steeds onder het ongedierte. Er werd een groot bad warm water voor ons klaargezet, waarin een ontsmettingsmiddel werd gedaan. Wij met zijn tweeën in de badkuip. Er had wel vier man in gekund, zo mager waren we. De eerste keer dat het water werd ververst, zag dit roetzwart. Na het bad en de nieuwe kleding (de oude kleding werd verbrand) leek het wel of we een gedaanteverwisseling hadden ondergaan. We voelden ons in één woord geweldig! We kregen brood, zelfs krentebrood, en sigaretten, Chesterfield. Toen ik enkele haaltjes nam, begon het voor mijn ogen te duizelen. De dokter gaf ons een fles cognac met de boodschap hiervan elke dag enkele slokken te nemen. Meer dan enkele slokken hoefde je ook niet te proberen. Dit kon je lichaam niet verdragen.

Zo liepen we verder, richting westen, met onderweg steeds de verzorging van de Amerikanen. We kregen van hen ook tabak en sigaren, die onderweg 'goud' waard bleken te zijn. Eenmaal sliepen we bij een boer, doch midden in de nacht vertrokken we, want het wemelde daar van de ratten. Bij ons volgende slaapadres stond een kindervagen in de schuur. Dat was een prachtige kar om om onze spullen in te doen, zodat we niet meer behoefden te sjouwen. Voor een paar sigaren en wat eetwerk waren we 'de man'. Tweehonderdvijftig km hebben we met deze kindervagen gelopen tot Kassel. Hier kwamen we in een groot kamp terecht en van daaruit werden we via Frankrijk en België op transport gesteld naar Nederland.

Bij de grens in Nederland was het treurig gesteld. Ze hadden het lef te vragen je schoenen uit te doen en de dekens af te geven. Nou, dat deden we mooi niet. Bij de paters van het dominicanenklooster in Maastricht werden we geweldig onthaald.

Ik heb geluk gehad dat ik het er levend vanaf heb gebracht; dat zeg ik dikwijls tegen mijn vrouw. Voor de Duitsers kan ik geen enkel respect meer opbrengen, de goede daargelaten, doch die kun je volgens mij op één handje tellen.